

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА»**

ФАКУЛЬТЕТ ГЕОГРАФІЇ, ІСТОРІЇ ТА ТУРИЗМУ

КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ І ТУРИЗМУ

ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Галузь знань	01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність	014.07 Середня освіта (Географія)
Освітня програма	Середня освіта. Географія
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)

Рівне – 2023

Програма атестації для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти, за освітньою програмою Середня освіта (Географія) зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Укладачі:

кандидат географічних наук, доцент, Романів А.С.,
кандидат географічних наук, доцент, Яроменко О.В.

ВСТУП

Програма атестації розроблена на основі Освітньої програми «Середня освіта (Географія)» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) в галузі знань 01 Освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти, яка унормовує та регламентує методики, призначені для кількісного та якісного оцінювання ступеня сформованості знань, умінь та навичок, професійної компетентності осіб, які здобувають рівень вищої освіти «магістр» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія).

Метою атестації є визначення рівня теоретичної та практичної підготовки випускника для майбутньої професійної діяльності; виявлення відповідності здобутих знань, набутих умінь і навичок вимогам освітньої програми; оцінювання рівня сформованості системи компетентностей магістра за освітньою програмою «Середня освіта (Географія)» згідно з цілями і завданнями вищої освіти та вимогами ринку праці.

Програма атестації здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти встановлює вимоги, які забезпечують:

- визначення рівня сформованості професійної компетентності як результатів навчання (знань, розуміння, умінь);
- уніфікацію змісту та форм атестації;
- єдність процедур і методів діагностики.

1. ВИМОГИ ДО АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ МАГІСТР

Атестація здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) здійснюється у формі публічного захисту кваліфікаційної роботи.

Кваліфікаційна робота передбачає теоретичні та аналітичні узагальнення або розв'язання практичної задачі у сфері сучасної освіти, географії, методики навчання географії у закладах освіти. Кваліфікаційна робота перевіряється на плагіат.

Під час підсумкової атестації здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 014.07 Середня освіта (Географія) демонструє такі компетентності: *ЗК (загальні компетентності), ФК (фахові компетентності)*:

ЗК-5 Здатність генерувати нові ідеї (креативність) та приймати обґрунтовані рішення.

ЗК-6 Здатність розробляти та презентувати освітні проєкти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.

ФК-2 Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

ФК-8 Здатність формувати в здобувачів освіти культуру академічної доброчесності та дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності.

ПК-3 Здатність здійснювати самостійно та організовувати дослідницьку діяльність здобувачів освіти з використанням сучасних методів і технологій, прикладних географічних досліджень природних і суспільних явищ та процесів, адаптованих під конкретні умови освітньої діяльності, узагальнювати отримані результати, презентувати їх.

ПК7. Здатність до організації та проведення позанавчальної роботи здобувачів освіти географічного, екологічного, краєзнавчого, туристського або іншого фахового спрямування.

Під час підсумкової атестації здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 014 Середня освіта (Географія) студенти повинні продемонструвати володіння такими *програмними результатами навчання*:

РН-6 Визначає і характеризує основні принципи, закони та методики науково-педагогічних досліджень; описує апарат науково-педагогічного дослідження, демонструє навички презентації результатів науково-педагогічного дослідження.

РН8. Описує показники якості педагогічної діяльності, аналізує можливі впливи на них внутрішніх і зовнішніх чинників, визначає індивідуальні професійні потреби, шляхи покращення власної педагогічної майстерності, обирає ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

РН-14 Демонструє дотримання культури академічної доброчесності у власній діяльності та демонструє вміння формувати її в здобувачів освіти.

ПРН-3 Знає та застосовує поняттєво-концептуальний апарат географії, теоретичні й емпіричні досягнення психології, педагогіки та методики навчання географії, що дозволяє пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії та освітнього процесу з географії, організовувати дослідницьку роботу.

ПРН-7 Здійснює відбір, аналіз, представлення і поширення географічної інформації, використовуючи різноманітні письмові, усні та візуальні засоби, картографічні методи, інформаційно-комунікаційні технології.

Програма підсумкової атестації підготовлена відповідно до Освітньої програми «Середня освіта. Географія» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) в галузі знань 01 Освіта для другого (магістерського) рівня вищої освіти, що регламентує зміст освітньо-професійної програми та засоби діагностики якості підготовки магістра в означеній галузі.

2. ВИМОГИ ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота є підсумковою роботою, яка дає змогу виявити рівень засвоєння здобувачем освіти теоретичних знань та практичної підготовки, здатність до самостійної роботи на посадах відповідно до узагальненого об'єкта діяльності. Кваліфікаційна робота є одним із видів індивідуальних робіт здобувача вищої освіти, оригінальним, завершеним науковим дослідженням за освітньо-професійною програмою «Середня освіта

(Географія)» та містить сукупність результатів, положень, що пропонуються для публічного захисту.

Мета виконання кваліфікаційної роботи – визначення рівня підготовленості здобувача освіти до розв’язання комплексу наукових і прикладних завдань відповідно до узагальненого об’єкта діяльності на основі застосування системи теоретичних знань і практичних навичок, отриманих у процесі всього періоду навчання, для вирішення конкретних завдань у галузі сучасної освіти, актуальних проблем сучасної географічної освіти, методики викладання географії у закладах освіти, вирішенню географічних проблем, у тому числі, на регіональному рівні.

Здобувачі освіти самостійно обирають теми магістерського дослідження із запропонованого кафедрою переліку та погоджують їх з науковими керівниками. При бажанні здобувач освіти може запропонувати власну тему кваліфікаційної роботи та погодити її з науковим керівником.

Перелік наукових керівників кваліфікаційних робіт пропонують завідувачі кафедр. При цьому керувати кваліфікаційними роботами можуть тільки наукові та науково-педагогічні працівники з науковим ступенем доктора і кандидата наук (доктора філософії), або вченим звання професора і доцента.

Теми кваліфікаційних робіт розробляються і затверджуються на засіданні кафедр університету та погоджуються деканом факультету, проректором з навчально-методичної роботи і проректором з наукової роботи до початку другого навчального року навчання студентів для здобуття ступеня вищої освіти магістра.

Наукова робота виконується студентами згідно з виданим завданням на кваліфікаційну роботу на здобуття ступеня вищої освіти магістра та календарного плану затвердженого науковим керівником

Кваліфікаційна робота повинна відповідати таким вимогам і містити:

- системний аналіз проблеми відповідно до предмета наукового дослідження;
- реальні обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення методики викладання географії у закладах освіти, або управління географічними процесами на локальному, регіональному, глобальному рівнях;
- елементи наукової новизни з предмета дослідження,
- бути належно оформленою і мати всі необхідні супровідні документи.

Виклад змісту кожного питання кваліфікаційної роботи має бути цілісним, логічним, доказовим і пояснювальним та науково аргументованим.

Кваліфікаційна робота виконується за результатами географічних досліджень, за результатами проведеного експерименту, а також на прикладі окремих територій чи регіонів.

За структурою кваліфікаційна робота містить вступ, основну частину, висновки, список використаних джерел, додатки.

Вимоги щодо змісту, обсягів, оформлення кваліфікаційної роботи викладені у методичних рекомендаціях: Кваліфікаційна робота: методичні

рекомендації до виконання та захисту для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) ступеня вищої освіти «магістр» денної та заочної форм навчання / Упорядники: О. В. Яроменко, А. С. Романів. ПВНЗ «МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука». Рівне. 2023.

Процедурні вимоги щодо виконання випускної кваліфікаційної роботи, оформлення супровідних документів та захисту на засіданні екзаменаційної комісії наведені у «Положенні щодо організації атестації здобувачів вищої освіти» ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», Методичні рекомендації до підготовки та захисту кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» / Упорядники: Н. М. Мединська, О. В. Яроменко ПВНЗ «МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука». Рівне. 2023. 22 с.

Кваліфікаційна робота як метод оцінювання рівня якості підготовки має продемонструвати, що магістр володіє системою спеціальних знань, які здобуті у процесі навчання та практичної підготовки; рівня новітніх досягнень науки, у предметній області діяльності і є запорукою його наукового мислення та творчої професійної, науково-дослідницької та педагогічної діяльності, та вміє:

- розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог;

- працювати з інформаційними джерелами (законодавчою і нормативною базою, науковою спеціальною літературою, у т.ч. іноземними мовами, матеріалами глобальних інформаційних мереж, даними статистичної і фінансової звітності);

- викладати матеріал логічно та аргументовано;

- використовувати новітні дидактичні технології та інноваційні методи;

- використовувати статистичні та математичні методи для аналізу проблем та обґрунтування управлінських рішень, тощо;

- опановувати сучасні наукові методи для проведення теоретичних і емпіричних досліджень;

- використовувати набуті навички для розроблення пропозицій і обґрунтування рекомендацій з предмету дослідження;

- генерувати та обґрунтовувати гіпотези, ідеї, пропозиції у предметній сфері наукових досліджень;

- робити висновки щодо результатів проведених досліджень.

Попередній захист кваліфікаційної роботи здійснюється на засіданні випускової кафедри і має на меті визначення рівня готовності здобувача вищої освіти до офіційного захисту роботи. Попередній захист робіт проводиться не пізніше ніж за 30 днів до передбачуваної дати її захисту. Кваліфікаційна робота повинна пройти перевірку на наявність плагіату за допомогою онлайн-сервісу Unicheck, який перевіряє текстові документи на наявність запозичених частин тексту з відкритих джерел в Інтернеті чи внутрішньої бази документів

користувача. Результати перевірки подаються у вигляді довідки згенерованої онлайн-сервісом Unichек.

Підготовлена студентом кваліфікаційна робота повинна бути подана на випускову кафедру не пізніше, ніж за 14 днів до передбачуваної дати її захисту.

Рецензенти повинні надати студенту рецензію на кваліфікаційну роботу протягом 3-х днів з дня її отримання.

На захист студент представляє: направлення деканату з відгуком наукового керівника; зшити магістерську роботу; завдання на її виконання; рецензію; роздатковий та ілюстраційний матеріали; результати апробації авторського дослідження.

Рекомендується на захист підготувати доповідь (презентацію, постер), яка має містити: назву роботи, виконавця та наукового керівника; мету та завдання роботи; об'єкт та предмет дослідження; наукову новизну дослідження; практичну цінність роботи; методи дослідження; коротку інформацію за розділами, висновки та перспективи дослідження.

Апробація результатів наукового дослідження студента підтверджується копіями опублікованих наукових публікацій (статті, тези) чи сертифікатами учасника науково-практичних конференцій.

Захист кваліфікаційної роботи відбувається прилюдно на відкритому засіданні екзаменаційної комісії.

3. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАХИСТІ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Оцінювання рівня якості підготовки здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти здійснюють члени екзаменаційної комісії на основі встановлених правил, принципів, критеріїв, системи і шкали оцінювання. Об'єктом оцінювання якості підготовки магістра є сукупність знань, умінь навичок, набутих компетентностей, відтворених у процесі виконання і захисту кваліфікаційної роботи.

Оцінювання рівня якості підготовки магістра здійснюється членами екзаменаційної комісії на основі принципів: об'єктивності, індивідуальності, комплексності, етичності, диференційованого та компетентнісного підходу з урахуванням набутої системи типових універсальних і спеціальних професійних компетенцій.

Необхідною умовою допуску до атестації є відсутність у здобувача освіти академічної заборгованості за період його навчання. Наявність направлення деканату з зазначенням теми кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» та відгуком наукового керівника, а також відміткою про відсутність у студента заборгованості, оформленого завдання, відповідно оформленої і прошитої магістерської роботи, рецензії, допуску завідувача випускової кафедри, а також довідки про проходження перевірки роботи на плагіат є необхідною та достатньою умовою допуску студента до захисту магістерської роботи згідно розкладу.

Кваліфікаційна робота не повинна містити академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Частка запозичень з інших літературних джерел, за умови правильного оформленого на них посилання не може перевищувати 40% основного тексту роботи.

Магістерська робота друкується й подається до розгляду Екзаменаційною комісією в одному примірнику, з направлення деканату та рецензією визначеного кафедрою провідного науковця чи практика.

До захисту кваліфікаційних робіт допускаються здобувачі освіти, які виконали всі нормативні вимоги, що передбачені навчальним планом. Списки студентів, допущених до захисту магістерських робіт, подаються на розгляд екзаменаційної комісії деканатом факультету.

Екзаменаційній комісії перед захистом магістерських робіт деканат факультету подає такі документи:

- зведену відомість про виконання здобувачами навчального плану і про отримані ними оцінки з теоретичних дисциплін, курсових робіт, практик;
- рецензію на кваліфікаційну роботу спеціаліста відповідної кваліфікації і профілю.

До розгляду екзаменаційної комісії можуть бути подані також інші матеріали, що характеризують наукову і практичну цінність виконаної роботи: друковані статті за темою роботи, документи, які підтверджують практичне впровадження роботи; макети, таблиці, діаграми, схеми тощо.

На захист можуть бути запрошені вчителі, директори шкіл, установ, на базі яких було проведено експеримент, здійснено наукове або науково-практичне дослідження,

Рівень якості підготовки магістра визначається за комплексною системою оцінювання, яка передбачає поєднання Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) (за шкалою «А», «В», «С», «D», «Е», «FX», «F»), національної (за шкалою «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та системи ЗВО (за 100-бальною шкалою):

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Загальна кількість балів	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
90-100	5 «Відмінно»	A
82-89	4 «Добре»	B
74-81	4 «Добре»	C
64-73	3 «Задовільно»	D
60-63	3 «Задовільно»	E
35-59	2 «Незадовільно»	FX
0-34	2 «Незадовільно»	F

Автор кваліфікаційної роботи має продемонструвати вміння: логічно та аргументовано викладати матеріал; коректно використовувати статистичні, картографічні, математичні та інші методи; проводити власні дослідження; володіння навичками узагальнення; формулювання висновків; працювати з інформаційними джерелами; ініціювати та обґрунтовувати інноваційні підходи та напрями вирішення задачі, що досліджується.

Критеріями оцінювання кваліфікаційної роботи є: чіткість, повнота та послідовність розкриття кожного питання плану і теми роботи в цілому, науковість стилю викладання, відсутність орфографічних і синтаксичних помилок, правильне оформлення роботи відповідно до стандартів:

	КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	К-сть балів
Вступ	Обґрунтування актуальності обраної теми, визначення мети та завдань її дослідження. Визначення теоретичної або прикладної проблеми (питання), що має відповідне значення у сфері дослідження, елементів наукової новизни обраної теми	1-5
Розділ 1	Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій, новизна отриманих результатів. Достатність глибини теоретичних досліджень	1-10
Розділ 2	Рівень глибини досліджень із застосуванням аналітичних розрахунків, методики досліджень, представлення методів і засобів проведення наукових досліджень.	1-20
Розділ 3	Оцінка результатів досліджень - обґрунтування перспективних параметрів розвитку; - обґрунтування напрямів удосконалення досліджуваної проблеми; - прогнозування, аналіз результатів дослідження з використанням програмних продуктів. Практична цінність отриманих результатів та можливість їх впровадження. Чіткість висновків та рекомендацій.	1-20
	Змістовність, цілісність, якість оформлення та ілюстрованість, виконаної роботи	1-5
	Якість захисту роботи (уміння стисло, послідовно й чітко викласти сутність і результати дослідження; здатність аргументовано захищати свої пропозиції, думки, погляди; загальний рівень підготовки здобувача вищої освіти; володіння культурою презентації). Змістовні відповіді на запитання членів підсумкової екзаменаційної комісії	1-35
	Апробація результатів (наукові публікації, сертифікати участі в конференціях тощо)	1-5
	Разом	100

Кваліфікаційна робота, в якій розкрито тему, прореферовано необхідні літературні джерела, проаналізовано відповідні інформаційні та статистичні бази даних, проведено дослідження, сформульовано висновки без необхідного їх обґрунтування допускається до захисту, але не може бути оцінена вище ніж «задовільно».

Робота, в якій зроблено власне оцінювання використаних літературних джерел, самостійно проаналізовано підібраний матеріал, звітні дані, проведено експеримент, комплексні дослідження, зроблено висновки та сформульовано пропозиції, але вони не є достатньо аргументованими, може бути оцінена на «добре».

Робота, в якій зроблено власне оцінювання різних літературних джерел, використано сучасні методи дослідження, побудовано формалізовану модель проблеми, проведено комплексні наукові дослідження, розрахунки і на їх основі – аргументовано висновки та обґрунтовано пропозиції, а результати наукового дослідження опубліковано у наукових виданнях та/або матеріалах наукових конференцій, може бути оцінена на «відмінно».

За результатами публічного захисту кваліфікаційної роботи екзаменаційна комісія більшістю голосів приймає рішення щодо оцінки захисту і роботи (враховуючи відгук керівника, зовнішнього рецензента, зміст доповіді, відповіді на запитання).

За результатами успішного захисту кваліфікаційної роботи екзаменаційна комісія приймає рішення щодо присвоєння кваліфікації Магістра освіти за спеціальністю «Середня освіта (Географія)» і про видачу випускнику диплома державного зразка.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабешко О. О. Методика навчання географії : [посібник для вчителів і студентів-географів педуніверситетів] / О. О. Бабешко – Умань : АЛМІ, 2005. – 263 с.
2. Багрова І.В. Міжнародна економічна діяльність України: Навч. пос. / Багрова І.В., Гетьман О.О., Власик В.Є.; за ред. І.В. Багрової. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 384 с.
3. Баліцька Н.Г. та ін. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів: Монографія / За заг. ред. Н.С.Побірченко. К.: Наук, світ, 2003. 138с.
4. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / Бейдик О.О. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395 с.
5. Білявський Г.О. та ін. Основи екології: Підручник / Г.О. Білявський, Р.С. Фурдуй, І.Ю. Костіков. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 2005. – 408 с.
6. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2016. Т. 54, вип. 4. С. 1–18.
7. В.О. Мартинюк, А.С. Романів, О.Я. Романів, В.П. Селецький, О.В. Ярошенко. Учнівські науково-дослідницькі роботи з географії: методологія та методика. Навчально-методичний посібник. Рівне, 2014. 228 с.
8. Варакута О. Інноваційні технології та моделі змішаного навчання в освітньому процесі з географії. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль : Тайп, 2022. Вип. 1. (52). С. 29–37.
9. Варакута О. Інструментарій дистанційного навчання географії в школі. Шості Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Ш79 Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 15-17 жовтня 2021 р.) / СумДПУ імені А. С. Макаренка, Сумський відділ Українського географічного товариства; [упорядник Корнус А. О.]. Елект. текст. дані. Суми. 2021. С.93–101.
10. Вища освіта України і Болонський процес: [навчальний посібник] / за ред. В.Г. Кременя: авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2004. 384 с.
11. Вічевич А.М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. (для екон. спец. вищ. навч. закл.) /А.М. Вічевич, О.В. Максимець – Львів : Афіша, 2004 – 140 с.
12. Водне господарство в Україні / за ред. А.В.Яцика, В.М.Корева. – К. : Генеза, 2000. – 456 с.
13. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: До ефективніших суспільств / Б. Гаврилишин – К. : Основи, 1993. – 238 с.

14. Географічна енциклопедія України: В 3-х т. / Редкол. О.М. Маринич (відповід ред.) та ін. – К. : УРЕ ім. М. П. Бажана, 1989 – 1990. – Т.1-3
15. Голиков А.П. Вступ до економічної та соціальної географії / Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. – К. : Либідь, 1997. – 320 с.
16. Голиков А. П. Регіональна економіка та природокористування : Навчальний посібник. /А.П. Голиков, О.Г. Дейнека, Л.О. Позднякова, П.О. Черномаз, за ред. Голикова А. П. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 352 с.
17. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. / О.П. Гребельник, О.О. Романовський. – К. : Деміург, 2003. – 296 с.
18. Грицай Н.Б. Інноваційні технології навчання біології: навчальний посібник. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 176 с.
19. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології / Гродзинський М.Д. – К. : Либідь, 1993. – 224 с.
20. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: Монографія. У 2-х т. - К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2005.
21. Гуцуляк В.М. Ландшафтна екологія : Геохімічний аспект: Навч. посібник. [Вип. 2.] / Гуцуляк В.М. – Чернівці : Наші книги, 2009. – 312с.
22. Денисик Г.І. Лісополе України / Денисик Г.І. – Вінниця : ПП Видавництво Тезис , 2001. – 284 с.
23. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). *Історія української школи і педагогіки*: хрестоматія / упоряд. О.О. Любар; за ред. В.Г. Кременя / Олександр Опанасович Любар. К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. С. 641, 642. (Вища освіта ХХІ століття).
24. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. Навч. посіб. / Джигирей В.С. – К. : Т-во «Знання» КОО, 2000. – 203 с.
25. Дидактика географії : монографія (електронна версія) / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. К. : Ніка-Центр, 2013. 570 с.
26. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. Київ: Академ.видав, 2012. 352 с.
27. Дичківська І.М. Іноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2015. 304 с.
28. Дністрянський М.С. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій / М.С. Дністрянський. – Львів : Світ, 1992. – 144 с.
29. Довгань Г. Д. Географія: регіони та країни. 10 клас. Х. : Вид. група «Основа», 2018. 112 с.
30. Довгань Г.Д. Інтерактивні технології на уроках географії. Харків: Основа, 2005. 126 с.
31. Долішній М.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навчальний посібник / М.І. Долішній, Ю.І. Стадницький, А.Г. Загородній, О.Е. Товкан – Львів : Національний університет «Львівська

- політехніка» (Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти), «Інтелект-Захід», 2003. – 256 с.
32. Долішній М.І. Соціально-економічне районування України / М.І. Долішній, М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук, Л.Т. Шевчук. - Львів, 1997. – 50 с. – (Препринт / НАН України, Інститут регіональних досліджень).
33. Дрогушевська І.Л. Розробка та впровадження комп'ютерно-орієнтованих мультимедійних навчальних засобів з географії у загальноосвітніх навчальних закладах. Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку: зб. наук. праць. / Відп. за вип. А.А. Москалюк. К.: ДНВП «Картографія», 2005. Вип. 2. С. 79–82.
34. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 661.
35. Жемеров О.О. Комп'ютерні технології у шкільній географії. *Проблеми безперервної географічної освіти*: зб. наук. праць. К.: ІПТ, 2007. Вип. 7. С. 76–80.
36. Жемеров О.О. Сучасні технології навчання географії України: Метод. посіб. для студ.-географів ВНЗ / О.О. Жемеров, В.М. Блазун. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. 32 с.
37. Жемеров О.О. Сучасні технології навчання географії України: Метод. посіб. для студ.-географів ВНЗ / О.О. Жемеров, В.М. Блазун. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. 32 с.
38. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні: Навч. посібник. – Львів : Світ, 1997. – 264 с.
39. Загальна методика навчання географії : підручник [з грифом МОНМС України] / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. – К. : ДНВП "Картографія", 2012. – 512 с.
40. Заставний Ф.Д. Географія України / Ф.Д. Заставний. – Львів : Світ, 1994. – 472 с.
41. Зінь Е.А. Регіональна економіка: Підручник / Е.А. Зінь. – 2-ге видання. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 528 с.
42. Інноваційні технології в роботі вчителя географії .- Х. : Основа , 2011 127с.
43. Інновації на уроках географії / Упорядн. Є.І. Науменко, В.М. Андрєєва. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 160 с. (Б-ка журн. «Географія»; Серія «Урок від А до Я» Вип. 4 (40)).
44. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (теоретико-методологічні основи) / С.І. Іщук. - К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 98с.
45. Кобернік С. Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: Навчально-методичний посібник / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, О. Я. Скуратович; за ред. С. Г. Коберніка. – К. : Навчальна книга, 2005. – 319 с.
46. Ковальчук І.П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз. – Львів: Інститут українознавства, 1997. – 440 с.

47. Колмичков М. Використання електронних атласів на уроках географії // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2006. №10–11. С. 3–7.
48. Концепція географічної освіти в основній школі (проект). URL: http://undip.org.ua/structure/laboratory/geogr_ekon/proekt_konc_geogr_osv.pdf.
49. Корнєєв В.П. Комп'ютерне навчання у шкільній географії. *Проблеми безперервної географічної освіти*: зб. наук. праць. К.: ІПТ, 2007. Вип. 7. С. 97–103.
50. Корнєєв В.П., Проблемне навчання географії: [посіб.] / Віктор Петрович Корнєєв (заг.ред.), О. В. Корнєєв, Л. І. Круглик, О. М. Топузов. — Х. : Основа, 2008. 96с.
51. Король О.М., Корнус О.Г., Корнус А.О., Данильченко О.С. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках географії в умовах дистанційного навчання. Актуальні питання природничо-математичної освіти : зб. наук. праць. СумДПУ імені А.С.Макаренка. Випуск1(17). 177–188.
52. Коротун І.М. Природні ресурси України: навч.посіб. / Коротун І.М., Коротун Л.К., Коротун С.І. – Рівне : ТОВ «Принтгауз», 2000. – 192с.
53. Костриця М.Ю. Шкільна краєзнавчо-туристична робота: Навч. посібник / Костриця М.Ю., Обозний В.В. – К. : Вища шк., 1995. – 150 с.
54. Кремень В. Інноваційність і освіта. В. Кремень. *Позакласний час*, 2009. № 11–12. С. 36–38.
55. Кривонос О. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні : навч. Посібник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 182 с.
56. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання. Інформаційні технології в освіті. 2015. Вип. 24. С. 53–67. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/itvo>
57. Кухаренко В.М., Бондаренко В.В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія. За ред. В.М. Кухаренка В.В. Бондаренка Харків.: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
58. Кушнарєнко Н. Застосування інноваційних технологій у навчанні фізичної географії. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 51, 2014. С. 52–58.
59. Лишиленко В. І. Регіональна економіка: підручник / В.І. Лишиленко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. 384 с.
60. Лісецький К. До питання змішаного навчання. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/01_%20Lisetskyi_do_pytannya.pdf /
61. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О. Любіцева. – К. : Альтпрес, 2003. – 435с.
62. Малишева Л.Л. Геохімія ландшафтів: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] /Л.Л. Малишева. – К. : Либідь, 2000. – 472 с.
63. Маринич О.М. Фізична географія України: Підручник / Маринич О.М., Шищенко П.Г. – К. : Знання, 2003. – 510 с.

64. Маслова Н. М. Сучасні освітні технології у викладанні географії : Навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Кропивницький, 2019. 101 с.
65. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П.О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 343 с.
66. Мезенцева Н. І. Суспільно-географічне районування України: Навч. посіб / Мезенцева Н. І., Мезенцев К. В. — К. : Вид-во КНУ, 2000. — 228 с.
67. Мельник А.В. Основи регіонального еколого-ландшафтного аналізу/ А.В. Мельник. – Львів : ВЦ ім. І. Франка, 1999. – 286 с.
68. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / За ред. О.А. Кириченка. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 518 с.
69. Методика викладання географії в школі: Навч.-метод. посіб. / За ред. С.Г. Коберніка. К.: Стафед-2, 2000. 320 с.
70. Методичні рекомендації щодо організації змішаного навчання у закладах. Навчання в школі+Онлайн-навчання=Змішане навчання. URL: <https://sites.google.com/a/lyceum2.cv.ua/metodicnij-navigator/metodicni-materiali/zmisanenavcanna/>
71. Методологічні основи географічних наукових досліджень учнів Малої академії наук України : Навчально-методичний посібник. [А. Романів, О. Романів, О. Ярошенко; відп. за вип. О. Лісовий, С. Лихота]. К. 2016. 72 с.
72. Миронова Т.Л. Управління розвитком регіону: Навчальний посібник / Т.Л. Миронова, О.П. Добровольська, А.Ф. Процай, С.Ю. Колодій. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 328 с.
73. Міллер Г.П. Ландшафтознавство: теорія і практика /Г.П. Міллер, В.М. Петлін, А.В. Мельник. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 172 с.
74. Міщенко Л.В. Екологічний аудит територій /Л.В. Міщенко, М.Г. Грицюк: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – Івано-Франківськ : Інститут менеджменту та економіки «Галицька академія», 2008. – 272 с.
75. Мороз С.А., Оноприєнко В.І., Бортник С.Ю. Методологія географічної науки. – К. : Заповіт, 1997. – 333 с.
76. Назаренко Т.Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Х.: ВГ «Основа», 2016. 112 с.
77. Національний атлас України. – Київ: ДНВП Картографія, 2007.
78. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак - К. : Просвіта, 2000. – 250 с.
79. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. Видавничий центр «Просвіта»; Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. 368 с.
80. Обозний В. В. Краєзнавча підготовка вчителя: теоретичні і організаційно-практичні аспекти / За ред. проф. Л. П. Вовк. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2001. – 254 с.

81. Обозний В. В. Туристсько-краєзнавча практика у педагогічному вузі: Навч. посібник-практикум. – К. :ТОВ "Міжнар. фін. агенція", 1998. – 237 с.
82. Олійник Я.Б. Регіональна економіка. / Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф., за ред. Я.Б. Олійника. – К. : КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.
83. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
84. Освітні технології навчання: Навч.-метод. посіб. / За ред. О. М. Пехоти. К.: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
85. Остроух В. І., Руденко І. С. Електронні навчальні картографічні видання як приклад реалізації інноваційних технологій вивчення географії в школі. [Український географічний журнал](#). 2015. № 3. С. 55–59.
86. Остроух В.І. Комп'ютерні уроки з географії – новий комплекс методичних проблем. *Картографія та вища школа*: зб. наук. праць.
87. Вінниця: Державна картографічна фабрика, 2004. Вип.9. С. 56–59. Остроух В.І. Нові навчальні електронні посібники з курсу «Фізична географія України» як форма реалізації інноваційних технологій в освітньому процесі. *Вісник геодезії та картографії*. 2013. № 1. С. 33–36.
88. Остроух В.І., Європіна І.О. Новітні електронні навчальні посібники як продовження процесу передачі систематизованих знань, створення нових методів та технологій навчання. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: зб. наук. праць. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. Вип. 14. С. 70– 73.
89. П'ятакова Г. П., Заячківська Н. М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навч.-метод. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 55 с.
90. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії / Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. – К. : Знання, 1998. – 415 с.
91. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навч. посібник / Панкова Є.В. – К. : Альтерпрес, 2003. – 352 с.
92. Педагогічні технології: теорія та практика: навчально-методичний посібник / за ред. М. В. Гриньової. Полтава: АСМІ, 2006. 230 с
93. Петлін В.М. Конструктивне ландшафтознавство. - Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006 а. - 357 с.
94. Підготовка майбутніх вчителів до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. [О.М. Пехота, В.Д. Будак, А.М. Старева та ін.]; за ред. І.А. Зязюна, О.М. Пехоти. К.: Видавництво А. С. К., 2003. 240 с.
95. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії / М.Д. Пістун. – Київ : Вища школа, 1996. – 231 с.
96. Покась Лілія, Браславська Оксана. Інноваційна педагогічна технологія як засіб формування методичної компетентності для роботи

майбутнього вчителя географії. URL:
<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/12919> (дата доступу: 15.08.2023).

97. Пометун О. І., Пирожено Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ: Видавництво А.С.К., 2006. 192 с.

98. Програми для туристсько-краєзнавчих гуртків позашкільних закладів. / Кол. укладачів; За ред. Д.Г. Омельченка. – К. : ІЗМН, 1996.- 124 с.

99. Регіональне управління: інноваційний підхід: Навч. посібн. / За заг. ред. проф. Бутка М.П. – К., 2006. – 560 с.

100. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред.. З.С.Варналія. – К., 2005. – 498 с.

101. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / Дорогунцов С.І., Пітюренко Ю.І., Олійник Я.Б. та інш. – К. : КНЕУ, 2005. - 364 с.

102. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / Качан Є.П., Ковтонюк М.О., Петрига М.О. та ін.; За ред. Є.П.Качана. – К. :Вища школа, 1997. – 375 с.

103. Розміщення продуктивних сил: Підручник / За ред. В.В. Ковалевського, О.Л.Михайлюк, В.Ф. Семенова. –5-те вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2003. – 351 с.

104. Романів О.Я. Географічні основи регіональної економіки: практикум для спеціальності 8.04010401 «Географія» в галузі знань 0401 «Природничі науки» // О.Я. Романів, В.О. Солодкий. – Рівне, 2012. – 298 с.

105. Романів О.Я. Методика викладання географії у вищій школі: навчально-методичний посібник для спеціальності 8.04010401 «Географія» в галузі знань 0401 «Природничі науки» / О.Я. Романів. – Рівне, 2012. – 168 с.

106. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах / Руденко В.П. – К. : ВД М.Академія. – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 568с.

107. Рутинський М.Й. Географія туризму України. Навчально-методичний посібник: [Вид. 2-е, переробл. і доп.] / Рутинський М.Й. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 160 с.

108. Смаль І.В. Основи географії рекреації та туризму : навч. посіб. / І.В. Смаль. – Ніжин : НДПУ, 2004. — 105 с.

109. Сонько С.П. Ринок і регіоналістика: Навчальний посібник / С.П. Сонько, В.В. Кулішов, В.Ф. Мустафін. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 380 с.

110. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / За ред. Шаблія О.І. – Львів : Світ, 2000. - 680 с.

111. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / С.І.Дорогунцов, Л.Г. Чернюк, П.П. Борщевський, Б.М. Данилишин та ін. – К. : Нічлава, 2002. – 690 с.

112. Стадник О.Г. Інноваційні технології навчання географії: навч. видання. Харків: Основа, 2010. 128 с.

113. Сталий розвиток аграрно-індустріального регіону : передумови, загрози і перспективи досягнення: монографія / Є. П. Качан, Г. П. Баб'як, Н. М. Бакуліна [та ін.] ; за ред. А. І. Крисоватого, О. М. Десятнюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 440 с.
114. Стафійчук В.І. Рекреалогія. Навч. посібник / Стафійчук В.І. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.
115. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки: Навч. посібник / Т.О. Стеценко. – К. : КНЕУ, 2002. – 116 с.
116. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Навч. посіб / Д.М. Стеченко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вікар, 2002. – 374 с.
117. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник / О.Г.Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2001. – 560 с.
118. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / За ред. Г.В. Балабанова, В.П. Нагірної, О.М. Нижник. – К. : Міленіум, 2003. – 404 с.
119. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект) / Л.Г.Руденко, Л.М.Шевченко, І.О.Горленко та ін. / За ред. Л.Г.Руденка. – К. : Академперіодика, 2005. – 320 с.
120. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник / Фоменко Н.В. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
121. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Підручник / О.І. Шаблій. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
122. Шевчук В.Я. Екологічний аудит /В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Навроцький В.М. – Київ : Вища школа, 2000. – 344 с.
123. Шмендій В.М. Управління природоохоронною діяльністю. Навч. посіб / Шмендій В.М., Солошин І.О.. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 296 с.
124. Яроменко О. В. Методичні вказівки до вивчення курсу «Економічна географія України» / О. В. Яроменко, В. П. Селецький. – Рівне, 2010. – 79 с.
125. Яроменко О. В., Шкіринець В. М. Інновації у методичній підготовці майбутніх учителів-географів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць*. Рівне : ПВНЗ МЕНГУ ім. акад. С. Дем'янчука. 2019. № 1 (21). С. 174–181.
126. Яроменко О.В. Географія світового господарства. Навч. посібник. – Рівне, 2010. – 132 с.
127. Яроменко О.В., Павловська Т.С., Ільїна О.В. Організація рекреаційних послуг. Навчальний посібник. – Луцьк: «Терен». – 2017. – 196 с.
1. Ярощук, К. І., Гужва, К. С. Особливості організації дистанційного навчання учнів старших класів з використанням інформаційно-комунікативних технологій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 125. 2015. С. 124–127.
128. Яцик А.В. Екологічна безпека в Україні / Яцик А.В. – К. : Генеза, 2001. – 216 с.